

גאות הפונדמנטליזם האסלאמי: סודאן ואלג'יריה

יהודית רונן*

בהקדמה לספרו **מלחמה פראית לשלום** ציטט אליסטר הורן את דברי המלך לואי-פיליפ, שאמר לפני מאה וחמישים שנה, כי אין זה משנה, אם אלף יריות רובה נורות באפריקה; אירופה ממילא אינה שומעת אותן. אלא שקביעה זו כבר מזמן אינה נכונה. בימים האלה כל ירייה, הנורית באפריקה בכלל ובצפונה במיוחד, לא רק שנשמעת היטב באירופה, אלא שהיא גם מהדהדת בחוזקה מעבר ליבשת זו ובזירה המזרח תיכונית במיוחד.

סודאן ואלג'יריה הצליחו לרתק תשומת-לב רבה אליהן בשנים האחרונות. אש האסלאם הפונדמנטליסטי התלקחה, אמנם, גם במדינות נוספות. אולם, עד עתה רק בשתייהן גרף האסלאם הפונדמנטליסטי הישגים פוליטיים-דתיים כה מרשימים – אם כי שונים זה מזה.

הפונדמנטליסטים תפסו את השלטון בסודאן בהפיכה צבאית בקיץ 1989. בכך שמו קץ לעידן דמוקרטי בן שלוש שנים, וכווננו בהדרגה את המשטר האסלאמי הפונדמנטליסטי הראשון בתולדות המדינה – מאז הכרזת עצמאותה בשנת 1956. הם גם הציבו מודל חיקוי לחברות ערביות מוסלמיות אחרות במזרח התיכון ומחוצה לו. ** באלג'יריה היה רק כפסע בין נטילת השלטון על-ידי הפונדמנטליסטים בראשית 1992. לו התקיים הסיבוב השני של הבחירות הדמוקרטיות באלג'יריה, כמתוכנן, היו הסיכויים של **חזית ההצלה הלאומית (FIS)** המיליטנטית ליטול את רסן השלטון גבוהים ביותר. לו כך התרחשו הדברים, ומפלגת השלטון (FLN) היתה מצויינת לכללי המשחק הדמוקרטי, שהיא עצמה הנהיגה במדינה, אזי היו הפונדמנטליסטים פותחים פרק חדש לא רק בהיסטוריה של אלג'יריה, אלא גם בהיסטוריה של הפונדמנטליזם האסלאמי באפריקה ובמזרח התיכון.

עד כה, סודאן ואלג'יריה הן שתי המדינות היחידות בעולם הערבי והמוסלמי-סוני, שהפונדמנטליזם האסלאמי צבר בהן עוצמה פוליטית כה מרשימה. עם זאת, התהליכים לבניית הכוח הפוליטי ולהגעת הפונדמנטליסטים בכל אחת משתי המדינות למעמדו המרשים התפתחו בדרכים שונות, והגיעו לתוצאות אחרות. בכל מקרה, התהליכים הללו נמצאים בפעילות געשית. הם דינמיים ומחוברים היטב להתרחשויות החברתיות, הכלכליות, הפוליטיות והאחרות בכל אחת משתי המדינות, כמו גם במרחב הגיאוגרפי, המדיני והתרבותי-דתי, הסובב אותן. ייתכן, כי השילוב בין המתחים הכלכליים-חברתיים החריפים מצד אחד לבין סלילת הדרך הפוליטית לפונדמנטליסטים על-ידי כל אחת מהממשלות, אם כי ברמה שונה לגמרי, עשוי להסביר, ולו גם חלקית בלבד, את ההתפתחויות המיוחדות בסודאן ובאלג'יריה. התחייה הפוליטית של הכוחות האסלאמיים המיליטנטיים בסודאן – האחים המוסלמים בהנהגת ד"ר (למשפטים) חסן עבדאללה אלטראבי – החלה בשנת 1977. משטרו של מֶחֶמֶד ג'עפר אלנמירי, שהתאושש

* חוקרת סודאן ולוב במרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל-אביב. המאמר הנו עיבוד של הרצאתה בכנס המזרח התיכון והפריפריות החדשות: המגרב ואסיה, שערך מרכז דיין בשנת 1992. באותו עניין ראו גם את הרצאתה, "האסלאמיזציה בסודאן והשלכותיה האזוריות", ביום העיון של מרכז דיין האסלאם הפונדמנטליסטי – אתגר ליציבות אזוריות בינואר 1993, שתופיע בקובץ **סדרת סקירות של מרכז דיין**, שייצא בקרוב לאור.

** כיועד, המהפכה האסלאמית הפונדמנטליסטית באיראן היא מהפכה של מוסלמים, אך לא של ערבים. מבחינה זו רשמה סודאן לעצמה זכות ראשונים.

הוסתרו בחודשים הראשונים לשלטונו מאחורי מסכה, שיצרה רושם, כי מדובר בקבוצה של קציני צבא, הרואים את הצעד הזה הכלכלי והחברתי של המדינה כיעדם המרכזי. עד מהרה התברר, כי קבוצת הקצינים משתייכת ל"חזית האסלאמית הלאומית", שהקים תראבי בשנת 1985 כמפלגה חדשה, אך, למעשה, המשיכה את דרכם של האחים המוסלמים. מנהיגה הכריזמטי, שהודה בתכנון ההפיכה בשנת 1989 ובנטילת תפקיד מוביל בביסוסה, הנו אינטלקטואל, שרכש את השכלתו המשפטית באוניברסיטאות של ח'רטום, של לונדון ושל פאריס. מיד עם נטילת מוסדות השלטון הוא החל לפעול במרץ להפוך את סודאן לרפובליקה אסלאמית.

בהאמינם, כי המטרה מקדשת את האמצעים, החלו תראבי ואנשיו בדיכוי נוקשה של כל גילויי ההתנגדות נגדם ונגד דרכם האסלאמית. כוחות הביטחון הפעילו מדיניות של אגרופ ברזל, אשר הניבה עד מהרה תוצאות מבורכות למשטר. השקט, שהושג, לפחות על פני השטח, אפשר לצמד המנהיגים בשיר-תראבי לבצע צעד דרמטי לחזק את אופיה האסלאמי של סודאן. בראשית 1991 הם הכריזו על יישום מחדש*** של חוקי השריעה (ההלכה האסלאמית) ברחבי המדינה, למעט אזור הדרום, הלא מוסלמי, שבשטחו מתנהלת מלחמת אזרחים מזה כעשור. משטר בשיר לא הסתפק בהחלה מחדש של השריעה, והחל לפעול לייצא אסלאם, ובעיקר לעבר צפון אפריקה, למגרב. תוניסיה היתה אחד היעדים הראשונים: תמיכת סודאן ברשיד ע'נושי – מנהיג הארגון האסלאמי המיליטנטי "נהדה" (התחייה), שהוצא מחוץ לחוק, וחותר להפיל את הממשל של עלי זין אלעבאדין – זעזעה את היחסים בין שתי המדינות. דיווחים עקשניים על סיוע של ח'רטום למנהיגי FIS באלג'יריה גרמו לחיכוכים בין אלג'יר לח'רטום. גם לוב, שכנתה של סודאן, חוששת מהשפעת הפונדמנטליזם הסודאני על עידוד כוחות

באותה עת מניסיון חמור ביותר של הפיכה, פתח בתגובה בתהליך של "התפייסות לאומית" עם כוחות האופוזיציה. התהליך הזה, שהונע על-ידי שיקולים פוליטיים בלבד, הזמין את כוחות האופוזיציה לשוב מגלותם הכפויה מחוץ למדינה (בעיקר, ללוב העוינת). האחים המוסלמים מיהרו לעלות על עגלת ההתפייסות, והותירו מאחור כוחות פוליטיים-דתיים חזקים ביותר, שהתמהמהו, או שסירבו להצטרף. עד מהרה חדרו האחים המוסלמים לצומתי העצבים של הממשל. הם ניצלו את חולשת הממשל, והרחק מזרקורי התקשורת ומהתעניינות הציבור בנו לעצמם מאחזי-כוח חדשים.

באלג'יריה החל תהליך הבנייה המאורגנת של הכוח האסלאמי המיליטנטי בעקבות מהומות "אוקטובר השחור" 1988 כאשר מפלגת השלטון, FLN, השתכנעה בצורך הדוחק לנקוט רפורמות כלכליות ורפורמות פוליטיות מקיפות. גם במקרה הזה נבע הדחף ממניעים פוליטיים, הנוגעים למאבק ההירדות בשלטון. FLN הקימה משטר רבי-מפלגתי, שבו השתלבו בראשונה מפלגות חדשות, וביניהן חזית ההצלה הלאומית בהנהגת עבאסי מדני ועלי בלח'אג'.

קרוב לוודאי, כי הממשלים בח'רטום ובאלג'יר לא העלו בדעתם בעת הזמנת הכוחות האסלאמיים הקיצוניים למשחק הפוליטי, כי עד מהרה יהפכו האזרחים לבעלי הבית, כפי שאירע בסודאן, וכפי שקרוב לוודאי היה קורה באלג'יריה, לו צייתה מפלגת השלטון לכללי המשחק הדמוקרטי. אלא שחשש של FLN לאבד את מוסדות השלטון, שבהם היא אווזת מאז קבלת העצמאות בשנת 1964, דחף אותה לדכא בכוח הזרוע הצבאית את התהליך הדמוקרטי. ואמנם, התנופה הפוליטית של הפונדמנטליזם באלג'יריה נבלמה, זמנית לפחות.

משטרו הפונדמנטליסטי של עומר אלבשיר

זמן מה לאחר תפיסת השלטון בסודאן חש בשיר בטוח דיו לחשוף את פניו הפוליטיים-דתיים האמיתיים. אלה

*** בשנת 1983 יישם נמירי את השריעה, אך זו הושעתה כשנתיים מאוחר יותר, עם הדחתו.

כוונות תרמיות יעילות מאוד בשטח בנוי. טנקים יכולים לאתר באמצעותן מטירות מבעד לחלונות. על המט"קים להיזהר בהפעלת הכוונות הללו, ולהחזיק את המגינים הבליסטיים סגורים כל הזמן, להוציא פרקי זמן מעטים. הירי נעשה בכוונות רגילות.

קשה במיוחד לתספק יחידה, הלוחמת בשטח בנוי, ולפנות את נפגעה. האויב מנסה להסתגל מאחורי הכוח התוקף, ולשבש את תחזוקתו. יש לאבטח את נקודות איסוף הפצועים, ולהקצות רכב קרבי ללוות את ההספקה, ואפילו אמבולנסים זקוקים לליווי. טנקים ורק"ם בעל גג משוריין יכולים ללוותם. תכנון התחזוקה הקרבית חייב להיות מפורט, ויחידות התחזוקה הקרבית צריכות להיות כשירות ללחימה בכל עת.

חזרה ותרגול חשובים יותר מתמיד.

הגורם המכריע בתרגילים הללו היה השריון הכבד של הטנק **אברמס**. טנקים ישנים יותר (כמו M-60, שאינו מצויד בשריון ריאקטיווי), או רק"ם קל יותר, יספגו אבדות כבדות משפע הנשק האישי נ"ט של האויב. כל טנק נפגע לפחות פעם אחת מאש של נשק אישי נ"ט, אך יכולתו של הטנק **אברמס** לספוג פגיעות כאלו הפכה אותו לנשק הרסני, כפי שהוא*.

סיכום

איני מתיימר, כי רשימתי מקיפה, או שלכל הלקחים שהפקנו יש יישומים כלליים. אין ספק, אנו זקוקים לתרגילים ולניסויים נוספים. יש לבחון ברצינות כיצד יתנהגו נגמ"שי הלחימה **ברדלי** בשטח בנוי.

עם זאת, אני משוכנע, כי יש בידינו כבר כמה תוצאות ברורות. אם ניאלץ להילחם שוב בשטח בנוי, עלינו להפעיל צוותי משימה של ח"ר ושל טנקים. בפעולה משותפת, הם יוכלו להתגבר בקלות על כל עמדה. ח"ר לבדו, גם אם יהיה מאומן היטב, לא יספיק נגד התנגדות נמרצת. ח"ר בלוויית שריון קל יצליח יותר, אבל יספוג אבדות כבדות. בנוסף, ההצלחה הטקטית של הזרועות המשולבות בעיר מותנית במנהיגות מעולה ברמת המ"כ והמ"מ.

הצטיינות כזו נובעת אך ורק מתורת לחימה טובה, מטקטיקה טובה, מטכניקות טובות ומאימונים חוזרים ונשנים בתנאים מציאותיים. אין ספק, אנחנו צריכים לפתח תורת לחימה וטכניקות, אך גם תורת לחימה טובה לא תצלח ללא אימונים. אין ספק, אנחנו צריכים אימונים רבים יותר.

* על סוגיית השרידות של **אברמס**, ראו במערכות 327, עמ' 38-47 – המערכת.

האמריקני סבור, כי המספר הוא 100-200 אלף, והארגון לאיכות הסביבה "גרינפיס" העריך, כי 100-120 אלף חיילים עיראקיים נהרגו; Cushman, pp. "Greenpeace Count"; Mossberg and Rogers Patrick Tyler, "Iraq's War: יותר ראו: Iraq's War", *New York Times*, 5 June 1991, p. A5; "How Many Iraqi Soldiers Died?" *Time*, 17 June 1991, p. 26; Anthony Cordesman, "Rushing to Judgment on the Gulf War", *Armed Journal International*, June 1991, pp. 66, 68, 70; Murphy, James Dunnigan & Austin Bay, *From Shield to Storm*, (New York: Morrow, 1992), pp. 374-76. לכמות האבדות בקרב האזרחים ראו: "Greenpeace Count"; Murphy; Clark; Dunnigan & Bay, p. 180, and "Fighting Numbers"

20. DOD, "Conduct of the Persian Gulf Conflict", pp. 4-6; Opall, "McPeak Says Iraqi Air Force in Ruins"; Morrocco, "War Will Reshape Doctrine", p. 42; Wric Schmitt, "Clouds Reported to Delay Bombing", *New York Times*, 9 February 1991, p. 1; Eric Schmitt & Michael Gordon, "Unforeseen Problems Forced Allies to Improvise Tactics", *New York Times*, 10 March 1991, p. 1.

21. DOD, "Conduct of the Persian Gulf Conflict", p. 4-4; נוכח ראש-הנפץ הקטן של **סקאד** וחוסר דיוקו, ייתכן, כי **פטריוט** גרם נזק גדול יותר. לפי אחד הדיווחים, טילים **סקאד**, שלא יורטו, גרמו שלוש אחריות מהנוק ושישים אחריות מהאבדות בהשוואה לטילים, שיירטו **פטריוט**. לפי דיווח אחר, ביצועי **פטריוט** לא התבטאו במלחמה, מפני ש**סקאדים** התפרקו עם כניסתם לאטמוספירה, כתוצאה מהשינויים שהכניסו בהם העיראקים. אבל אין ספק, היו סיבות פוליטיות ופסיכולוגיות להגנה ב**פטריוט**. David Hughes, "Success of Patriot System Shapes Debate on Future Antimissile Weapons", *Aviation Week & Space Technology*, 22 April 1991, p. 90; Kosta Tsipis, "A Weapon Without A Purpose", *Technology*, Review, November/December 1991, p. 54. ראו את קורדסמן, שם, עמ' 72, בנושא אי-הצדק, שהדיווחים הללו עושים לטילים **פטריוט**. פרידמן, שם, עמ' 194; מורוקו, שם. התגובה הקטלנית ביותר של העיראקים לקואליציה היתה טיל **סקאד**, שהרס מבנה צבאי אמריקני, ב-25 בפברואר, והרג 28 אמריקנים, ובהם שלוש נשים. ראו יוז.

22. במקרה אחד כוחותינו ירו על מטוס. בסך הכל נהרגו מ"אש ידידותית" 35 מתוך 148 האמריקנים, שנהרגו במלחמה, נפצעו 72 מתוך 467 הפצועים, 27 מתוך 35 הטנקים והרכב המשוריין שנהרסו, או ניזוקו. "Pentagon Increases Figure on Casualties from American Fire", *New York Times*, 14 August 1991, p. A8; Patrick Tyler, "Pentagon Rethinking Techniques to Prevent Attack on Own Tanks", *New York Times*, 15 August 1991, p. A10; "Pentagon Again Raises Total of GI Deaths", Norman Friedman, "The Air Campaign", *US Naval Institute Proceedings*, April 1991, p. 49, DOD News Briefing, 15 March 1991, Generak Merrill McPeak, p. 9; Schmitt and Gordon, "Unforeseen Problems", p. 16; Richard Mackenzie, "AA Conversation with Chuck Horner", *Air Force Magazine*, June 1991, p. 63.

81. OKW/Wehrmacht-Führungsstab/L, IV, Chefsachen Barrbarossa, April 30, 1941, p. 105.
82. Guderian, *Panzer Leader*, pp. 88-89, 90-91, 92. Manstein, *Lost Victories*, pp. 98-102, 109.
מנשטין וגודריאן העידו, כי לאחר גיבוש התכנית שביצע מנשטין עצמו, כרמ"ט קבוצת ארמיות B, פנה לגודריאן בבקשה לחוות דעתו על אופן הפעלת השריון. בתחילה התנגד גודריאן, אולם מהססיר לו מנשטין את ההיגיון המלא של התכנית נעתר לו גודריאן בהתלהבות. תכנית מנשטין הוצעה כיוזמה פרטית מתוך כוונה לשכנע את המטכ"ל לוותר על תכנית המתקפה שלו, שהיתה חזרה על תכנית שלפן. ההתנגדות למנשטין ולתכניתו היתה חריפה ואף לאחר שהתקבלה תכניתו באמצעות גישה עקיפה להיטלר ושכנועו נקם הפיקוד העליון במנשטין באורח קטנוני. התכנית נבחנה במשחק מלחמה ב-14 בפברואר 1940. ב-20 בפברואר תחקר היטלר אישית את קציני הבכירים – מפקדי ארמיות, מפקדי קורפוסים ומפקדי קבוצות השריון. מתגובות הקצינים בשני האירועים עולים חוסר הבנה בסיסי למהות התכנית וספקנות גדולה ביחס לכושר לממש.
83. *ibid*, pp. 98-102.
84. להבדיל מתפיסת הבליצקריג, המבקשת להשיג שורפונקט טקטי באמצעות ריכוז מכני של מסה טורית ואש, שיגרמו "הלם טקטי", ביקשה תכנית מנשטין ליצור מרכז כובד מערכתי של ממש; דהיינו – ציר שיאפשר לבתר את המרכיבים המערכתיים של מגננת היריב וכן את פיתוחה של הפעולה באופן שלממן לא תיוותר כל אופציה אלא לוותר על מטרות המערכתית-אסטרטגית.
85. גודריאן העיד (עמ' 98), כי בתחקיר המפקדים הבכירים בפני היטלר ב-20 בפברואר שאלו כיצד לאחר חמישה ימי תנועה בארדנים יגיע האחרון אל המאז, שהוא הגבול הצרפתי, ומה יעשה לאחר צליחת המאז. גודריאן הודה, כי מעולם לא נשאל זאת. לדבריו, ענה להיטלר, מתוך היכרותו את התכנית למלוא פרטיה ממפגשו עם מנשטין, כי ינוע אל הים. עם זאת הוסיף, כי מאחר שהמטכ"ל, שעיבד את תכנית מנשטין, לא הגדיר את יעד המערכת לקבוצת השריון, על המטכ"ל להחליט בין אמיין ובין פאריס. אם אכן היתה כוונת המטכ"ל להשיג כיתור, היה היעד אמיין מוגדר מראש. G. Blumentritt, *Strategie und Taktik*, Listanz, p. 147, השריון וקבוצת ארמיות A. Sichelshnutt. המונח מורה בבירור, כי לא דובר בכיתור אלא בכיתור, שהוא מונח שהוראתו מערכתית.
86. H. Guderian, *Die Panzertruppen und ihr Zusammenwirken mit den Andern Waffen*, Berlin 1943, p. 18.
גודריאן סיפר על ביקור, שערך בשנת 1939 בברית המועצות, ובמהלכו נוכח, כי בידיה יותר מ-10,000 טנקים, 100,000 כלי רכב ו-150,000 טרקטורים. הוא ציין אז, שהיא בעלת הצבא הממוכן המצויד ביותר והמוכן ביותר בעולם. איש במטכ"ל הגרמני – ואף לא הוא עצמו – לא שם לב להערה זו בתכנון המערכה הרוסית.
Guderian, *Panzer Leader*, pp. 192, 193, 151, 190, 224, 226, 234, 259. Steiger, *Armour Tactics*, pp. 36-37.
גודריאן ציין בשני מאמרים שהופיעו בשנים 1936 ו-1938 בכתב-העת *Militärwissenschaftliche Rundschau*, נערך דיון מעמיק בגישות העומק הרוסיות, המבוססות במגננה אופרטיבית ובהגנה טקטית. נראה, כי גם המאמרים האלה נזנחו בעת תכנון המערכה הרוסית.

23. Friedman, pp. 186, 253; Eric Schmitt, "Pentagon Cites Some Gulf War Lessons", *New York Times*, 17 July 1991, p. A3.
24. DOD, "Conduct of the Persian Gulf Conflict, p. 24-1; Lewis, "Effects of War"; Patrick Tyler, "Us Stands Firm on Bomb Attack and Says Investigation is Closed", *New York Times*, 15 February, 1991. p. 1.
25. תוך זמן קצר להפליא – 17 יום – ייצרה ארצות-הברית והכניסה לשירות מבצעי פצצה מונחית, המסוגלת לחדור שלושים מטרים של עפר, או שישה מטרים של בטון. שתי פצצות כאלו הוטלו על מרכזי פיקוד של העיראקים בימים האחרונים של המלחמה. John Morrocco and David Fulghum, "USAF Developed 4,700 1b. Bomb in Crash Program to Attack Iraqi Military Leaders in Hardened Bunkers", *Aviation Week & Space Technology*, 6 May 1991, p. 67. And also Patrick Sloyan, "Air Force Hunted Motor Home in War's 'get Saddam' Mission", *Washington Post*, 23 June 1991, p. A3.
26. קצין בכיר בחיל-האוויר סבור, כי שבועיים נוספים של הפצצות היו מביאים לכניעת עיראק; נמסר, כי עמית בכיר במכון ברוקינגס אמר, שהמתקפה ביבשה "היתה לא לעניין" במידה רבה; וגנרל נחתים בדימוס הכריז: "אני חושב, שביסודו של דבר העוצמה באוויר ניצחה במלחמה, במובן הזה שכאשר החלה המתקפה ביבשה העיראקים כבר היו 'גמורים', ומוכים מבחינה פסיכולוגית". "The Voice of Experience", *Sea Power*, September 1991, p. 12. אחרים היו זהירים יותר. לרי ולץ, לשעבר מפקד חיל האוויר, טוען כי עוצמה באוויר אינה יכולה לנצח במלחמה יבשתית בעצמה. אופאל, "מלחמת המפרץ", עמ' 18, 36. גנרל מריל מק-דפיק, מפקד חיל-האוויר מבטיח את עצמו מכל הצדדים: במסיבת עיתונאים, שנערכה באמצע מארס אמר, כי "כל הזרועות העלו תרומה חשובה מאוד", אבל "אישית, אני משוכנע... כי זו הפעם הראשונה בהיסטוריה שצבא יבשה הובס על-ידי עוצמה באוויר". Barton Gellman, "US Bombs Missed 70% of Time", *Washington Post*, 16 March 1991, p. 1.
27. Friedman, p. 49; olcum, p. 40; Eric Schmitt and Michael Gordon, "A Lot of Hurdles on the Way to Winning the War", *New York Times*, 24 March 1991, p. 18; Bill Sweetman, "Learning Lessons of 'Desert Storm'", *Jane's Defense Weekly*, 9 March 1991, p. 329.
28. Mary Mander, "Media's New War Role", *Christian Science Monitor*, 15 March 1991, p. 19.
29. בנושא הזה, ראו: Morrocco, "War Will Reshape Doctrine", p. 38; Daniel P. Nolger, "The Ghosts of Omdurman", *Parameters*, 21 (Autumn 1991), 28-39.
30. שווי הציוד של חיל האוויר האמריקני בערב הסעודית הגיע למיליארד דולרים. מקנוי, ע' 58.

Almmendinger, 'Panzertraktik' **Die Kraftfahrkampf Truppe**, Nr. 6, 1938, pp. 217-219. Bolckheim, 'Zusammenwirken von Panzertruppen, mit Flieger', **Die Kraftfahrkampf Truppe**, Nr. 4, 1937, pp. 101-104. Doege, 'Infanterie und Panzer', **Militärwochenblatt**, 20 April 1938, Cols. 2810-15. H. Guderian, 'Kraftfahrkampftruppen', **Militärwissenschaftliche Rundschau**, Nr. 1, 1939, pp. 52-77.

92. Messerschmidt, 'German Military Effectiveness' p. 249.

93. Ibid, Ibid.

94. מכתבי הגנרלים הגרמנים ללילד הארט בסוגיית השפעת שלופן על גיבוש התפיסה המבצעית של הבליצקריג מצביעים על חוסר קונצנזוס חריף ועל גיוון בסיסי רחב בפרשנות:

Blumentritt (no specific date marked), *ibid.* W.K. Nehring, January 7 1958, *ibid.* K. Dittmar, December 6, 1957, *ibid.* L. Geyr von Schweppenburg, January 12 1958, *ibid.* L. Cruwell, January 23 1958, *ibid.* E. von Manstein, January 25 1958, *ibid.* K. Liebman, March 8 1958, L.H.A., 9/24/206.

95. Guderian, **Panzer Leader**, pp. 146-147.

הוויכוח נסב בין מפקדי ארמיות, שפיקדו על עוצבות ח"ר, ובין מפקדי עוצבות משוריניות לאור הניסיון במערכה בצרפת וקודם היציאה לרוסיה, על השיטה המועדפת להבקעה: האם הבקעה מותנית, שיובילו עוצבות ח"ר, או הבקעת סער, שיובילו עוצבות שריון.

96. Guderian's letter dated December 20 1949, L.H.A., 9/24/106. Manteuffel's letter dated May 15 1949, pp. 1-12. The Questionnaire of General B. Müller Hillebrand dated April 1952 and May 1953, L.H.A., 9/24/227, 9/24/228.

97. Ibid, Ibid, and Guderian, **Panzer Leader**, pp. 36-37.

אף שהוראה 21 של היטלר קבעה לכאורה, כי קבוצת ארמיות צפון תפעל במשולב עם קבוצת ארמיות מרכז, בפועל, היתה קביעה זו חסרת משמעות, כפי שיתברר בהמשך.

87. Guderian, **Panzer Leader**, pp. 145-146. H.R. Trevor-Roper, ed., **Hitler's War Directives, 1939-1945**, London, 1964, Directive No. 21, Barbarossa, pp. 49-52.

88. Ibid, pp. 202-226.

סיפר על הסטתו מיעדו האופרטיבי בכיוון הזדמנות הכיתור, שנוצרה במרחב קייב. סוגיית המטרה האופרטיבית של קבוצת ארמיות מרכז וכן יעדיה האופרטיביים של קבוצת השריון גודריאן הם סבך גמור שנגרם בשרשרת של דיווחים והתבטאויות סותרים ובלתי קונסיסטנטיים של גודריאן עצמו. כפי שמשמע מהוראה 21, היתה מטרתה הראשונית של קבוצת ארמיות פון בוק להשמיד את הכוחות הרוסיים בבילורוסיה. המטרה העוקבת היתה השתתפות בפעולה משולבת עם קבוצת ארמיות צפון בהשמדת הכוחות הרוסיים באזור לינינגרד. גודריאן נטה להציג באופן הנראה מובן מאליו, אך ללא כל בסיס, שיעדו האופרטיבי בשלב הזה היה מוסקווא. הדבר אינו נכון אפילו על-פי הגדרותיו שלו. שיחת לידל הארט עם פון קלייסט ב-6 בספטמבר 1945 מציגה את חוסר האמינות של גודריאן בעניין. L.H.A., 9/24/118.

89. Guderian, **Panzer Leader**, pp. 234, 237.

90. Ibid, pp. 306-311. B.H. Liddell Hart, ed., **The Rommel Papers**, London, 1953, pp. 207-214, 245-249, 251, 257, 277, 283.

91. נציין כאן את הספרים הבולטים, שפורסמו בשנים 1945-1933, ואת מאמרים תיאורטיים עיקריים:

K. Kraft von Delmensinger, **Der Durchbruch: Studie Anhand der Vorgänge des Weltkrieges 1919-1918**, Hamburg, 1937. K. Justrow, **Feldherr und Kriegstechnik**, Oldenburg, 1933. Frhr. von Cochenhausen, **Taktisches Handbuch für den Truppenführer und Seine Gehilfen**, Berlin, 1936. H. Greiner und J. Degener, **Taktik in Rahmen des Verstärkten Infanterie Battailons**, Berlin, 1937. M. Rochert, **Der Kampf Gegen Tanks**, Berlin, 1931. W. Nehring, **Panzerabwehr**, Berlin, 1936. H. Guderian, **Achtung Panzer**, *ibid.*

נציין להלן את הספרים ואת המאמרים העיקריים, שפורסמו בשנים 1945-1933 בתחום התיאוריה.

G.P. von Zezschwitz, **Der Panzerkampf**, München-Berlin, 1938. W. Spannenvirebs, **Angriff mit Kampfswasen**, Oldenburg, 1939. F. von Sengerund Ettercin, **Tanks die Abenteuerliche Eine Kriegs Machine**, Potsdam, 1938. M.J. Kurtzinski, **Tatik Schneller Verbändem**, Potsdam 1935.

על אף שהספר הזה פורסם לפני 1933, הוא היה רלוונטי מאוד בתקופה הנדונה.

H. Guderian, **Die Panzertroppen und ihr Zusammenwirken mit den Anderen Waffen**, Berlin, 1943.

ספרו של גודריאן לא נועד להיות אפילו ספר תורה טקטי, אף שבפועל הפך כזה, כי הטקטיקה היתה תוכנו העיקרי. הספר פורסם בלחצו של לויץ על מנת להיות אמצעי במערכת יחסי הציבור, שניהלה מפקדת הכוחות המשוריינים.

זה תרגום לגרמנית של חיבור רוסי. עובדה זו מדגישה את טענתנו. זה מן הפרסומים התורתיים הבודדים, שכתב במהלך המלחמה. גודריאן כתב אותו לאחר מינויו כמפקח הכללי לכוחות המשוריינים. נושא החיבור ממחיש את הבעיה הטקטית העיקרית של הוורמאכט בשנות המלחמה.